

האם יש הבדל בין איסור ספייה בשבת לשאר האיסורים

אביחי מנחם

איסור ספייה והאם בית דין מצווין להפריש קטן אוכל נבלות

בגמרא ביבמות (ק"ג ע"ב - ק"ד ע"ב) מובא שאבדו לרבי יצחק בר ביסנא מפתחות ברשות הרבים, ורבי פדת הורה לו שישים ילדים וילדות שישחקו שם ואם הם ימצאו את המפתחות הם יביאו לו. הגמרא אומרת שמכאן מוכח שרבי פדת סבר שקטן האוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו ודנה בכך. בהמשך הגמרא מקשה משלוש ברייתות בהם כתוב "להזהיר גדולים על הקטנים" לגבי דם, שרצים וטומאת כהנים. שמהלשון להזהיר גדולים על הקטנים משמע שבית דין מצווין להפריש קטן הבא לעבור איסור, והגמרא דוחה בכולם שאין הכוונה שצריך להפרישו אלא שיש איסור לתת לו בידיים איסור, ואיסור זה נקרא איסור "ספייה" ובגמרא עושה צריכותא מדוע צריך שלושה לימודים עיין שם.

ואם כן מהגמרא עולה שיש איסור להעביר קטן איסור, ופשטות הדברים שהלאו הזה הוא מדאורייתא. ולגבי השאלה אם בית דין מצווין להפריש קטן האוכל נבלות, הדברים לא נפסקו בגמרא בצורה חד משמעית. אך כתבו מספר ראשונים שמכיון שרבי פדת עבד עובדה, ועוד שהגמרא מניחה בכמה מקומות בש"ס שקטן האוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו כך הלכה (רשב"א וריטב"א שם, נימוקי יוסף יבמות מב ע"א, מאירי יבמות קיד, וכך עולה מהרמב"ם בכמה מקומות. לדוגמה הלכות מאכלות אסורות פ"ז הכ"ז-כ"ח ועוד).

אמנם לא אכחד שמהרא"ש (פ"ק דשבת ס"א) משמע שקטן אוכל נבלות בית דין מצווין להפרישו. ובקובץ מפרשים שם הובא בשם המהרש"א שאולי כוונת הרא"ש דתקשי למאן דאמר בית דין מצווין להפרישו, אך פשטות הדברים אינה כן. ועוד שהגמרא בשבת בפרק כל כתבי (קכא), וכן ביבמות (שם) מקשה מהמשנה בשבת שם כתוב קטן הבא לכבות אין שומעין לו, ולכאורה משמע שבית דין מצווין להפרישו ועונה רבי יוחנן בעושה על דעת אביו. והרא"ש בפרק כל כתבי לא הביא את האוקימתא של הגמרא "בקטן העושה לדעת אביו" ולכן נראה שדעתו יותר שבית דין מצווין להפרישו. אמנם בתוספות הרא"ש (יומא פב ע"א) משמע שסובר הרא"ש שאין בית דין מצווין להפרישו עיין שם.

והמאירי (יבמות קיד) כתב בדעת הר"ף שבית דין מצווין להפרישו, והוכיח זאת מכך שבהלכות טומאת כהנים הביא הר"ף רק את הברייתא שמוזהרים גדולים על הקטנים ולא הסביר שמדובר בלטמאם, ומשמע שסובר כמאן דאמר מצווין

להפרישו. ויש להוסיף שהרי"ף השמיט את האוקימתא בקטן הבא לכבות העושה לדעת אביו ולכן נראה שסובר שמצווין להפרישו.

גם הבית יוסף (סימן שמג) עמד על כך שהשמיטו הרי"ף והרא"ש את הסבר הגמרא בקטן העושה על דעת אביו, ואמר בהסבר ראשון שמכיון שבגמרא אמרין שרבי יוחנן הסתפק בהלכה של קטן האוכל נבלות אם בית דין מצווין להפרישו, לכן הרי"ף והרא"ש לא רצו לפשוט את ההלכה ונשארו בה בספק. ובהסבר נוסף כתב שמפני שכל קטן הבא לכבות עושה על דעת אביו, לא הוצרכו הרי"ף והרא"ש לכתוב זאת. והסברו הראשון מסתבר יותר, ויש לסייעו מדברי המאירי שהובא לעיל.

העולה מהאמור שלרמב"ם ורוב הראשונים קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, ולרי"ף נראה יותר שמצווין להפרישו כפי שהבין המאירי בדעתו. ובדעת הרא"ש צריך עיון. ואנן להלכה תופסים כרוב הראשונים (שולחן ערוך אר"ח שמג ס"א).

הלאו האמור בשבת

נאמר בתורתנו הקדושה (שמות כ, י) "וַיֹּם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמָתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" ומובא על פסוק זה במכילתא דרשב"י: "מה תלמוד לומר בנך ובתך? אלו בנו ובתו הקטנים. שלא יאמר לבנו הקטן הכניס לי כלי זה מן השוק הכניס לי כלכלה זו מן השוק. יכול יחזר אחריהן שלא ישברו חרסים שלא ינתזו צרורות, תלמוד לומר "אתה". מה אתה מדעת עצמך מלאכת עצמך, אף הן מדעת עצמן מלאכת עצמן." "עכ"ל המכילתא. וצריך להבין מה חידשה התורה באיסור נוסף זה, הרי יש איסור ספייה בכל התורה כולה.

ועוד כפי שהזכרנו הגמרא מקשה מקטן הבא לכבות שאין שומעין לו ולכאורה משמע שצריך להפרישו, ועונה הגמרא שמדובר בקטן העושה על דעת אביו. ולכאורה מעצם זה שהגמרא דנה גם בשבת וגם בשאר איסורים בלי לחלק נראה שאין הבדל בין שבת לשאר איסורים. אך הלשון של הגמרא "בעושה על דעת אביו" שונה משאר התירוצים של הגמרא שם, ואולי בכך טמון איסור נוסף. ונראה בעז"ה שתי הבנות מרכזיות בדבר.

הבנת המשכנות יעקב שיש חידוש בשבת

במשכנות יעקב (אר"ח סימן קיח) הביא את דברי רש"י ביבמות (ד"ה בעושה על דעת אביו) וז"ל: "שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך ואביו עומד עליו דהוה

כאילו הוא מצוה לעשות אבל הנך מפתחות דרב יצחק לא הודיען שנאבדו שם ולא הכירו בדעתו שנוח לו" עכ"ל רש"י. ומלשון רש"י משמע שתירוצו הגמרא "בעושה על דעת אביו" הוא הרחבה של איסור ספייה, שמכיון שהתניוק צופה באביו ומבין שהדבר נוח לאביו הוי כאילו אביו מצווהו. וממשיך המשכנות יעקב ומקשה, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך. ועל כרחנו מדובר בקטנים שמצוות שביתתן על האב כמו שביתת עבדים ובהמה. ואם כן כל קטן העושה מלאכת אביו, אביו עובר עליו משום לא תעשה כל מלאכה. וזו כוונת המשנה שאומרת מפני ששביתתן עליך, משמע שזה הטעם, ולא משום איסור ספייה. ורק קטן העושה מלאכה לעצמו ולהנאתו אין צריכים להפרישו. ועוד כתב שם שלפי זה אין לנו לחלק בין קטן לקטן מאחר שמפורש בפסוק בנך ובתך הקטנים. ומוכיח דבריו מהרמב"ן שכתב בפירושו לתורה על הפסוק הנ"ל וז"ל: "הזהירם הכתוב שלא יעשו בנים הקטנים מלאכה לדעתינו וכרצונינו". עכ"ל הרמב"ן. ועוד כתב להוכיח מהירושלמי על המשנה שלנו שמקשה מדוע קטן הבא לכבות אין שומעין לו, הרי שנינו שקטן המלקט עשבין אין זקוק לו אביו להפרישו, ועונה הירושלמי שלקטן יש צורך בעשבין ואין לו צורך בכיבוי. ולכן נראה שמבין הירושלמי שכל שמכבה ועושה מלאכת אביו עובר על לאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וכו'. עכת"ד המשכנות יעקב לענייננו.

והכלל העולה מן הדברים שמלבד איסור ספייה הקיים בכל התורה כולה, בשבת יש לאו נוסף שכאשר הבן או הבת עושים את מלאכת האב גם אם אין האב מצווה אותם או רומז להם יש בזה איסור וצריך להפרישם¹.

---

1. יש לדון מה יאמר המשכנות יעקב במקרה שהקטן עושה מלאכה שיש תועלת לאביו אך הקטן עושה להנאתו. מו"ר הרב רועי אומר שמקרה כזה הוא בכלל קטן אוכל נבלות מכיון שהקטן עושה להנאתו. ומה שדיבר המשכנות יעקב זה שהקטן מבין שלאביו ניחא במעשה גם אם אין אביו מצווהו. מצד שני מכיון שהמשכנות יעקב חזר מספר פעמים על הביטוי "מלאכת אביו" אולי יש לומר שכל פעם שאביו רואה את הקטן עושה את מלאכת אביו הוא צריך להפרישו גם אם הקטן עושה להנאתו. וכך נראה מכך שהמשכנות יעקב כתב שאין לחלק בין קטן אם דעת לקטן בלי דעת, ואם נאמר שהדבר תלוי במה שהילד מבין שניחא לאביו לכאורה צריך לחלק בין קטן לקטן. אך יש לדחות שהסיבה שהמשכנות יעקב לא מחלק בין קטן לקטן היא מפני שיש לאו נוסף ועל פי הפסוק אין מקום לחלק בין קטן לקטן בלי קשר לשאלת הדעת. ועוד שהביטוי "לדעת אביו" לא מתפרש יפה אם מדובר בקטן שעושה לגמרי להנאתו. והדברים לא מוכרעים אצלי.

ראשונים ואחרונים נוספים שהלכו בדרך זו

ולכאורה אפשר לסייע את דברי המשכנות יעקב מדברי כמה ראשונים. ר' יהונתן מלוניל (שבת קכא ע"א) כתב: "אם הקטן יש בו דעת שיודע שאביו יכנו או יקללנו וכו' חייב האב לומר לו אל תכבה מפני ששבתתו מוטלת עליו כדכתיב אתה ובנך ובתך". ונראה שלמד שהחיוב של שבתתו עליך נלמד מדכתיב לא תעשה כל מלאכה כהבנת המשכנות יעקב. אך בהמשך כתב לחלק בין קטן לקטן וזה אינו כהמשכנות יעקב.

וכן ביראים (רכו) מביא את המיכלתא שהובאה לעיל וכתב "והיינו דתנן בשבת פרק כל כתבי קטן הבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתתו עליך וביבמות פרק חרש מוקי לה רבי יוחנן בקטן העושה לדעת אביו..." ונראה מכך שחיבר בין המיכלתא שדורשת את הפסוק ובין דברי רבי יוחנן בקטן העושה לדעת אביו שגם הוא למד שהגמרא מדברת על הלאו הנ"ל.

וכן בפירוש קדמון מבית מדרשו של רבינו פרחיה (שבת קכא) כתב וז"ל: "קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבתתו עליך דכתיב אתה ובנך..." עכ"ל. ונראה בדבריו כפי שכתבנו בדברי היראים והר"י מלוניל.

אמנם בהמשך נראה שהדברים לא מוכרעים גם בדברי ראשונים אלו.

וכן מצינו כמה אחרונים שהלכו בדרך זו. החתם סופר² (או"ח סי' פג) דן בין היתר ביחס בין הפסוק "למען ינוח שורך וחמורך..." לבין הפסוק "לא תעשה כל מלאכה אתה... ובהמתך" וכתב וז"ל: "אך לאו דלא תעשה מלאכה אתה ובנך עבדך ואמתך ובהמתך מיניה ילפינן לאו דמחמר כשעושה מלאכה הוא עם צירוף הבהמה שמחמר אחריה והוא בלאו, ולחד מאן דאמר ריש פרק מי שהחשיך חטאת נמי איכא, ובזה מוזהר נמי על בנו שהרי כתיב לא תעשה מלאכה אתה ובנך, וחמור הבן מבהמה שהבהמה דוקא מחמר אבל בן שיש לו דעת ומבין קריצות אביו ורמיזותיו כל שעשה לדעת אביו עובר מדאורייתא על לאו הזה. ואמנם כשהקטן עושה מלאכת עצמו לית ביה האי לאו מכל מקום אית ביה משום לא תאכילום כדספי ליה בידים" עכ"ל. ומפורש בדבריו שהבן שעושה לדעת אביו עובר על לאו זה³.

2. עיקר חידושו של החתם סופר ושל האחיעזר שמובא בסמוך הוא מכח סתירה בדברי הרשב"א שיבוארו בהרחבה בהמשך בעז"ה.

3. אמנם העירני ידידי ר' אליעזר גלעד ה"ו שיש לדקדק בדבריו שאין כוונתו בהכרח שעובר כל פעם שהבן עושה מלאכת אביו כפי שכתב המשכנות יעקב. אלא באופן שמבין קריצות ורמיזות אביו דומיא דמחמר. אבל מכל מקום מבין החתם סופר שיש חילוק בין איסור ספייה שעוברים

וכן באחיעזר (ח"ג סימן פא אות כג) כתב וז"ל: "והא דאיצטריך תרי קראי בשארי איסורים ובשבת נראה דלאו דלא תאכילום אינו עובר אלא היכא דספי בידים... אבל בשבת אפילו אם אינו אומר לו רק עושה בעצמו על דעת אביו עובר על לא דשבתה, ומשבת לא ילפינן על שארי איסורים דזהו מדין שביתה כמו שביתה עבדו דלא שייך בשאר איסורים". עכ"ל.

וכן כתב בשפת אמת (שבת קכא ע"א) וז"ל "שם בגמרא שמעת מינה קטן אוכל נבלות בין דין מצווין להפרישו לכאורה קשה דהא יש לפרש קטן דמתניתין היינו בבנו דצריך האב להפרישו מחילול שבת משום דכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך... לכן נראה לפרש דהא דמשני הגמרא בקטן העושה על דעת אביו היינו כנ"ל דמתניתין מיירי בבן אצל אביו ואסור משום דכתיב ובנך וכו'". עכ"ל.

ובמשנה ברורה (שלד ס"ו) כתב בשם הבית יוסף שגם בדליקה בבית אחרים צריך למחות בקטן הבא לכבות. ובשער הציון (נד) כתב וז"ל: "ולעניות דעתי דבדליקת אביו מחוייב אביו מן התורה למחות בידו. כיון שהוא עושה לדעתו כדי שלא יעבור אמה דכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך, ובדליקת אחרים מחוייב האחר על כל פנים מדרבנן...". עכ"ל. וגם פה מבואר שהחוייב על אביו להפרישו הוא מדכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך" וכו', וכן זה שכתב שבדליקת אחרים הוי איסור דרבנן מוכח שלמד כדברי המשכנות יעקב ולא שמדובר בהרחבה של איסור ספייה, מפני שבאיסור ספייה אין הבדל בין אביו לאחרים.

ראשונים שנראה מדבריהם שאין חילוק בין שבת לשאר איסורים

לעיל הוזכרו דברי רש"י ביבמות שממנו עולה שהסוגיא של עושה על דעת אביו אינה דין מיוחד בשבת אלא הרחבה של איסור ספייה,⁴ שכתב "דהוה כאילו הוא מצווה לעשות". ולפי ההסבר הזה צריך לומר שאין דין של 'שביתה קטן' אלא רק דין ספייה. מאידך גיסא, איסור ספייה הורחב גם למקרים של עושה על דעת אביו. וצריך לומר שאין הבדל בזה בין אביו לגדול אחר, שהרי על כולם חל איסור ספייה. ומצאנו ראשונים נוספים שמהם עולה שאין חילוק בין שבת לשאר מלאכות. הריטב"א (שבת קכא ע"א) כתב וז"ל: "ופרקין בקטן העושה לדעת אביו. פירוש שהוא בן דעת ודעתו לעשות נחת רוח לאביו, וכגון שאביו עומד עליו דחשבינן כאילו הוא עושה ברשותו ובמצותו, והא דכולי עלמא אסור ואפילו באיסורים דרבנן,

---

עליו כאשר מעבירים את הקטן איסור לרצונו, ואילו כאשר עושה מלאכת אביו עובר על לאו דלא תעשה כל מלאכה.

4. אמנם רש"י בשבת כתב אחרת, ונעמוד על כך לקמן בעז"ה.

דאפילו איסורים דרבנן נהי שאין בית דין מצווין להפרישו אסור להכין לו או לומר [לו] שיאכל, וכל שכן שאסור להאכילו בידים... "עכ"ל. וברור מדבריו שקטן העושה על דעת אביו נחשב כאילו אביו מצווהו וזה בכלל ספייה.

וכן בבית הבחירה למאירי (יבמות קיד) כתב וז"ל: "ומכל מקום כל קטן שראינוהו עושה על דעת אביו או על דעת אי זה גדול כגון שהיה אביו עומד על גביו וראינוהו לתינוק צופה לאביו ומביטו ותנועותיו מורות שהוא מכיר שנוח לאביו בכך אסור שהרי הוא כמי שמצווהו לעשות... "עכ"ל. והנה מזה שכתב אביו או איזה גדול ברור שאין דין מיוחד באביו, שהרי לדעת המשכנות יעקב ודעימיה כל האיסור בקטן העושה על דעת אביו אבל אחרים לא בכלל הלאו.⁵ וכן מכך שכתב כאילו אביו מצווהו מבואר שמסביר כרש"י. וכן הוא במאירי שבת קכא.

וכן בר"ן (שבת קכא ע"א) וז"ל: "אבל קטן שאין לו שיקול הדעת אינו עושה אלא מפני שמכיר שאביו נוחא ליה בהכי אדעתה דאביו מיקרי הלכך אסור. ואפילו לדברי הרשב"א ז"ל שכתב בפרק חרש ביבמות דלדין דקיימא לן דאפילו בדאורייתא אין בית דין מצווין להפרישו באיסורין דרבנן ספיה ליה בידים וכבוי דליקה מדרבנן בעלמא הוא לדין דקיימא לן כר' שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, הכא שאני דכי ספיה ליה בידים הני מילי לצרכו... "עכ"ל. וכוונתו לומר שגם לרשב"א שסובר שבאיסור דרבנן ספינן ליה בידים, פה אסור אף על פי שזה מלאכה שאינה צריכה לגופה מפני שגם לרשב"א אסור לספות גם איסור דרבנן לצרכו של הגדול. וברור מדבריו שהאיסור משום ספייה.

וכן כתב הר"ד (בפסקיו לשבת קכא ע"א) וז"ל: "ומהדר ר' יוחנן בקטן העושה על דעת אביו. פירוש שאביו שם, ורואה הקטן שנוח לו לאביו, ועושה כדי לעשות נחת רוח לאביו, ודומה כאילו אביו מצוה לו לעשות עכ"ל. ומבואר שסובר כרש"י. וגדולה מזאת בפסקי הר"ד (שבת קנג) לגבי סוגיית מי שהחשיך בדרך וכיסו עמו ובאחת האפשרויות הגמרא אומרת שנותן לקטן. ושואל הר"ד (וכן ראשונים נוספים) הרי מדובר על איסור ספייה לקטן, ואיך התרנו לתת לקטן את הכיס ועונה הר"ד שנותן לו סתם והוא מוליכו מדעתו. ואחר כך אומר הר"ד וז"ל: "ואף על פי שעכשיו הוא עושה על דעת אביו ואסרנו דבר זה בדליקה, קטן העושה על דעת אביו אינו אסור אלא מדרבנן, דמדאורייתא עד דאמר ליה בהדיא שיעשה האיסור, ולגבי כיס התירו איסור דרבנן מה שלא התירו בדליקה" עכ"ל. ועולה מדבריו שכל

5. עיין בשפת אמת שסובר כהמשכנות יעקב ואומר שלשיטתו צריך לומר שבסיפור עם רבי פדת הביאו ילדים שאינם ילדיו של רבי פדת. דאם לא כן יש לאו של לא תעשה כל מלאכה וכו' ובנך.

סוגיית "עושה על דעת" היא שייכת לאיסור ספייה, ואמנם הר"ד מחדש שעושה על דעת זה איסור דרבנן, אבל ברור מדבריו שזה סעיף באיסור ספייה ולא לאו אחר.

ביאור דעת רש"י

לעיל הבאנו את דברי רש"י ביבמות מהם עולה שהאיסור של קטן העושה על דעת אביו הוא משום איסור ספייה. אך לעומת זאת בשבת קכא (ע"א) כתב רש"י וז"ל: "על דעת אביו. בקטן שידע להבחין שהכבוי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו". עכ"ל. ולכאורה הפירוש אינו בדיוק אותו דבר.

מו"ר הרב רועי הציע לדקדק מכך שהגמרא ביבמות אומרת "בעושה על דעת אביו" ואילו בשבת כתוב "בקטן העושה על דעת אביו", ולמד מכאן רש"י שביבמות האוקימתא של רבי יוחנן היא במקרה, ולכן רש"י מסביר שהמקרה הוא בכך שהתינוק צופה באביו ומבין שנח לו וכו'. ואילו מכך שבשבת כתוב קטן העושה וכו', למד רש"י שהאוקימתא בקטן, ואנו מסבירים שמדובר בקטן כזה שיודע להבחין שהכבוי נח לאביו. ואפילו אביו לא עומד עליו עדיין יש איסור מכיון שהדבר נח לאביו. וממילא אפשר לומר בדעת רש"י שיש בשבת לאו נוסף שלא לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך.

לעומת זאת המשכנות יעקב עצמו הבין את דברי רש"י בשבת כמו ביבמות. וכנראה הבין כך מפני שדברי רש"י ביבמות מפורשים, ויילמד הסתום מן המפורש. והוסיף ר' נחשון שהסוגיה ביבמות היא עיקר הסוגיה בה דנים בקטן אוכל נבלות ושם רש"י הרחיב, ואילו בשבת זה מוזכר באגב ולכן רש"י לא הרחיב מפני שהנחה הפשוטה שאביו נמצא שם.

ביאור דעת הרמב"ם

בספר המצוות (מצווה קנ"ד) כתב הרמב"ם וז"ל: "היא שצונו שנשבות בשבת והוא אמרו יתבדך ז'ביום השביעי תשבות". והנה נכפל צווי מצוה זו פעמים ובאר לנו שהשבייתה ממלאכות היא חובה עלינו ועל בהמתנו ועבדינו... עכ"ל. והנה לא הזכיר הרמב"ם כלל איסור שנקרא שביתת קטנים. וכן בהלכות שבת (פ"ב) דן הרמב"ם בדיני שביתת בהמה ועבדים ולא מזכיר איסור מיוחד בקטנים. והמעין שם יראה ששביתת בהמה ועבדים נלמדים לפי הרמב"ם מהפסוק "למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר" (שמות כג, יב). ושם לא מוזכר בנך ובתך. ועוד שבהלכות מאכלות אסורות (פ"ז, הכ"ז-כ"ח) כתב הרמב"ם: "אבל לאכילתו בידים

אסור ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהן משום שבות. אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן מצווה אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו⁵. ואם על אביו היה מוטל חיוב מצד הלאו לא תעשה כל מלאכה, לא היה הרמב"ם כותב שאביו מחויב להפרישו רק מצד דין חינוך שבאופן פשוט הוא מצווה מדרבנן. ועוד שמפשוטות הרמב"ם עולה שאין הבדל בין החיוב של האבא להפריש את הבן מאיסורי שבת ולבין חובתו להפריש מאיסורי נבלה. ולכן נראה שהרמב"ם הבין כפי הראשונים שהבאנו לעיל שמסבירים שהאיסור בקטן העושה עד דעת אביו הוא משום ספייה, ואין לאו מיוחד בשבת⁶.

ביאור דברי הרשב"א

כתב הרשב"א (שבת קכא ע"א) שיש להקשות מדוע הגמרא מקשה מקטן הבא לכבות את השריפה, הרי מדובר במלאכה שאינה צריכה לגופה, וקיימא לן שמלאכה שאינה צריכה לגופה היא איסור דרבנן, ובאיסור דרבנן רואים בגמרא שלכולי עלמא אין בית דין מצווין להפרישו (וכן הקשו התוספות ועוד ראשונים). ותירץ הרשב"א שהגמרא פה תמהה בהוה אמינא איך אומרים שמצווין להפרישו ואפילו באיסורי דרבנן, ומתרצת שמדובר בעושה לדעת אביו שבזה מפרישין ואפילו באיסורי דרבנן "דהוה לי כמי שצוהו אביו לעשות" (לשונו שם). וממשיך הרשב"א ומקשה לשיטתו שבאיסורי דרבנן ספינן בידיים, למה פה הדבר אסור. ועונה שמכיון שהקטן עושה לצורך אביו ולא לצרכו אסור כפי שכתב ביבמות עכת"ד.

והנה עולה מהרשב"א שכל הנידון בקטן העושה על דעת אביו הוא משום איסור ספייה, שכן כתב כרש"י שהוה כאילו מצוהו אביו. וכן מכך שהקשה על שיטתו שבאיסורי דרבנן ספינן בידיים ברור שהרשב"א ראה את הסוגיה מצד איסור ספייה. וגם התשובה שלו שבאיסורי דרבנן לא ספינן כשעושה הקטן לצורך אביו וההפנייה לדבריו ביבמות מוכיחים שהכל נידון מצד איסור ספייה.

6. ומצאתי באור שמח (כד, יא) שכתב בדעת הרמב"ם שיש חיוב על אביו להפרישו ממלאכות דאורייתא, ונלמד מהלאו של לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך. והוכיח זאת מכך שמשמע מהרמב"ם (שם) שרק במלאכות דרבנן אין בית דין מצווין להפרישו ואילו בדאורייתא מצווין, והסביר שמה שמצווין קאי על האבא משום לא תעשה כל מלאכה וכו'. אבל לעניות דעתי העיקר כמו שכתבנו בפנים והדברים חסרים בדעת הרמב"ם. ולעיקר קושייתו לסתירה בין פרק כ"ד לבין הל' מאכלות אסורות עיין בכסף משנה שביאר באופן אחר.

והן אמת שבשו"ת אחיעזר וכן בחתם סופר (הובאו לעיל) הקשו מדברי הרשב"א בשבת קנג (ע"ב) שם בסוגיית מי שהחשיך בדרך וכיסו עמו אומרת הגמרא שגם המניח על גבי בהמה, כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה, בכדי שלא יעבור על עקירה והנחה. ואומר הרשב"א שאף שהגמרא דיברה רק בבהמה נראה שהוא הדין בקטן וז"ל הרשב"א: "הוא הדין לחרש שוטה וקטן וכו' וכל שבגופו איכא איסורא דאורייתא אי אמרינן לקטן למיעבד איכא נמי איסורא דאורייתא, דכתיב לא תאכלום קרינן ביה לא תאכלום. ואמרינן ביבמות פרק חרש לא יאמר אדם לתיוק הבא לי חותם הבא לי מפתח, אבל מניחו תולש מניחו זורק. ולעיל נמי תניא קטן שבא לכבות אין שומעין לו ואוקימנא בגמרא בקטן העושה על דעת אביו כלומר ועובר בזה משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך". עכ"ל. והנה לכאורה לא ברור מדוע פתח באיסור ספייה של לא תאכלום וסיים בלאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך, ותירצו האחיעזר והחתם סופר שבשבת יש לאו נוסף וכו' ודבריהם כבר הובאו לעיל.

ולכאורה הדבר מפליא איך לא הרגישו בדברי הרשב"א בשבת קכא (ע"א) שם מפורש שקטן העושה על דעת אביו אסור משום ספייה, ואין בשבת לאו נוסף. והן אמת שהאחיעזר עצמו הקשה על דבריו מדברי הרשב"א ביבמות שם נראה שאין חילוק בין שבת לשאר האיסורים, ואמר שצ"ל שביבמות לא נחית הרשב"א לבאר הדרשה מהמכילתא. אך לכאורה לא זכר מדברי הרשב"א בשבת קכא.

ולעיקר קושייתם נראה לעניות דעתי שעל כרחנו לומר שהרשב"א לא כתב לחדש שיש איסור נוסף בשבת, אלא רצה לומר שאיסור ספייה קיים גם בשבת. ולכן פתח באיסור לא תאכלום שקיים בכל התורה כולה, והמשיך לדברי הגמרא ביבמות שם מבואר שאיסור אמירה לקטן שבפשטות הוא איסור ספייה נאמר בשבת (לא יאמר הבא לא חותם וכו') ובסוף דבריו הביא את הגמרא בשבת קכא (ע"א) שם מבואר לדעתו שאיסור ספייה קיים אפילו בקטן העושה על דעת אביו. ומה שהביא את הפסוק לא תעשה כל מלאכה, צריך לומר שלדעת הרשב"א הפסוק מדבר על איסור ספייה בשבת, ולכאורה צריך להכניס אותו לצריכותא של הגמרא לגבי דם שרצים וטומאה, ועל כך נעמוד בהמשך בעז"ה. ונראה שהאמרי בינה (דיני שבת ז) הבין כך בדעת הרשב"א (דבריו יובאו בהמשך).

השתא דאתינן להכי נראה לעניות דעתי שאין שום ראיה לדברי המשכנות יעקב מהיראים, והר"י מלוניל ורבינו פרחיה שהבאנו לעיל. שאפשר לומר שאף על פי שהביאו את הפסוק "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך" כוונתם שמהאיסור הזה

נלמד שיש איסור ספייה בשבת. ואף שהדבר לא מוכרח בדעתם שפירשו כמו רוב הראשונים, גם כן אינו מוכרח שהבינו כהבנת המשכנות יעקב.

סיכום דברי הראשונים

נמצינו למדים שלדעת הריטב"א, הר"ן, המאירי, הרי"ד והרמב"ם אין איסור מיוחד בשבת שונה משאר האיסורים, וכל הסוגיא של קטן העושה על דעת אביו מתפרשת מצד איסור ספייה. וכן נראה לעניות דעתי בדעת הרשב"א ורש"י. יש מקום לומר בדעת היראים, הר"י מלוניל ופירוש קדמון מבית מדרשו של רבינו פרחיה שיש לאו נוסף בשבת חמור יותר מאיסור ספייה בכל התורה, אך לעניות דעתי הדברים כלל לא מוכרעים בדעתם ואפשר בשופי לומר שסוברים כדעת רוב הראשונים שאין איסור נוסף בשבת.

דברי אחרונים מהם עולה שאין איסור נוסף בשבת

ומצאנו בדברי כמה אחרונים שאכן סוברים שאין איסור נוסף בשבת, ובשבת יש רק איסור ספייה.

באמרי בינה (הל' שבת סימן ז) כתב וז"ל: "ומבואר בש"ס שם בקטן עושה על דעת אביו שיודע להבחין שזה נוח לאביו ועושה בשבילו וזה לא הוי כאוכל נבילות מדנפשיה דאין בית דין מצווין להפרישו רק כמו סף ליה בידים..." עכ"ל. ובהמשך דבריו דן מדוע צריך פסוק נוסף הלא נלמד כבר מדם שרצים ונבלות, ונביא דבריו לקמן בעז"ה.

בקרן אורה (יבמות סוף פרק חרש) כתב וז"ל ויש לדקדק מאי פריך מאיסורי שבת הא דרשינן מקרא לא תעשה כל מתאכה אתה ובנך ובתך... וקרא למה לי, הא מצינן למילף מהני קראי דדם ושרצים אלא אתי לאשמועינן דבשבת אסור להניחו לעשות מלאכה. וצריך לומר דלא ניחא ליה להש"ס לחלק בין האיסורים אלא כל האיסורין שוים לעניין זה... עכ"ל.

וכן נראה מדברי החיי אדם (ח"א כלל סו) בהלכה ג' כתב החיי אדם שתינוק שהגיע לחינוך מצווין אביו ואמו להפרישו מאיסור, ואפילו מן השבותים בשבת ויום טוב וחול המועד. ופשטות הדברים שאין חילוק בין האיסורים, ובכולם החובה על האבא להפריש את הבן היא מדין חינוך ולא מלאו מיוחד. ועוד שבהלכה ד' כתב וז"ל: "וכל זה דווקא אם הקטן עושה מדעתו, אבל אם הקטן עושה על דעת גדול, כגון קטן שבא לכבות דלקה בשבת שיודע שדבר זה נח לאביו או לאחרים צריכין להפרישו" עכ"ל. ומזה שכתב "אביו או אחרים" וכן מזה שכתב "על דעת גדול"

נראה שסובר שאין דין מיוחד בבנו ובתו וכל קטן העושה על דעת גדול הוא בכלל איסור ספייה.

מדוע בשבת צריך לאו נוסף?

על פי רוב הראשונים שהבאנו לעיל הסוברים שאין בשבת איסור נוסף מלבד איסור ספייה, צריך ביאור למה כתבה לנו התורה את הפסוק "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך..." הרי הוא לא מחדש לנו איסור נוסף. וראשית אומר שעל כרחנו פסוק זה מלמד על איסור ספייה בשבת לדעת הראשונים הנ"ל וממילא הוא כלימוד רביעי עם דם, שרצים וטומאת כהנים. ואף שהגמרא לא אמרה את זה, אנחנו מוכרחים לומר את זה אליבא דמאן דאמר קטן האוכל נבלות בית דין מצווין להפרישו. שהרי לשיטתו שלושת הלימודים מלמדים על חיוב בית דין להפריש על ספייה (כפשוט המילים "להזהיר גדולים על הקטנים"), ואם בכל התורה צריכין להפריש את הקטן, ברור הדבר שגם הלאו דלא תעשה כל מלאכה מדבר בלהפריש את הקטן שהרי אי אפשר להעמיד את הפסוק בחיוב מיוחד על האבא הרי קל וחומר הוא שאפילו בית דין מצווין להפריש בכל התורה. ולכן ברור שמאן דאמר מצווין להפרישו יבאר את הפסוק הנ"ל גם כן שמצווין להפרישו וממילא לשיטתו יש לימוד רביעי בשבת עם דם שרצים וטומאה.⁷ ומכיון שיש מאן דאמר שמסביר כך, גם אנו שלהלכה נוקטים שהפסוקים הנ"ל מדברים בספייה וקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, נצטרך לבאר בדעת רוב הראשונים שהפסוק בשבת הוא לימוד רביעי לאיסור ספייה.

ולעיקר השאלה מדוע צריך איסור ספייה נוסף בשבת ולא הספיק הלימוד מדם שרצים וטומאת כהנים, מצאתי באמרי בינה (הלכות שבת סימן ז) שעמד על כך וכתב שלא היינו יכולים ללמוד משאר איסורים לשבת, שבשבת מלאכת מחשבת אסרה התורה ומתעסק פטור, והיה מקום לומר שתינוק שאין לו דעת נחשב מתעסק וממילא אין בעיה מן התורה לספות לו איסור. ולכן כתבה התורה לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ללמד שקיים איסור ספייה גם בשבת.

מדוע נקטה התורה "בנך"

אם כנים דברינו שאין הבדל בין שאר האיסורים לשבת, והפסוק "לא תעשה כל מלאכה..." מדבר גם כן באיסור ספייה כפי שביארנו בדעת רוב הראשונים, צריך

---

7. וראה באחיעזר (ח"ג פ"א) שאף שהסביר שיש איסור נוסף בשבת (כהבנת המשכנות יעקב), התקשה למאן דאמר צריכין להפרישו ונשאר בצריך עיון. ולפי האמור מיושב.

להבין מדוע נקטה התורה בנך. ומילא לדעת המשכנות יעקב וסיעתו שיש חובה מיוחדת על האבא ברור מדוע נקטה התורה בנך בדווקא. אבל לדעת רוב הראשונים שהבאנו שסוברים שהפסוק מדבר בספייה צריך להבין מדוע דווקא בנך, הרי איסור ספייה שייך בכל הקטנים ולא דווקא בבנך. ויש לומר, שכמו שכתבה התורה "בהמתך" ומשם למדנו איסור מחמר כדאיתא בגמרא שבת (קנג ע"ב) "אמר מר אין עמו נכרי מניחו על החמור. והלא מחמר ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה!" והרי איסור מחמר הוא גם בבהמה של אחרים בשונה מאיסור שביתת בהמתו שקיים דווקא בבהמתו. עיין בר"ן וברשב"א שם. ונמצינו למדים שבהמתך זה לאו דווקא. וגדולה מזו יש לומר, שכתוב בפסוק גם "גרך אשר בשעריך" שמדבר על גר צדק (יבמות מח ע"ב) ולכאורה שם וודאי אין לפרש שזהו דווקא הגר הפרטי שלך, הרי אין מציאות כזאת. וודאי הכוונה כל הגרים באופן כללי. וכן בבהמות הכוונה לכל הבהמות באופן כללי, וממילא גם בבנים אפשר לומר שכוונת התורה לכל הבנים ולא דווקא בנך. ואם כן הפסוק מתפרש בפשטות לגבי איסור ספייה.⁸

סיכום

נמצינו למדים שלדעת כמה אחרונים מלבד איסור ספייה הקיים בכל התורה כולה בשבת יש איסור נוסף של תעשה כל מלאכה אתה ובנך שמלמד על שביתת בנו.

אמנם לכאורה הדבר לא עולה מתוך הראשונים, ואדרבא, נראה שהראשונים הבינו שאין שום חילוק בין איסור ספיה הקיים בכל התורה לבין איסורי שבת. ואף שיש ראשונים שאפשר לומר בדעתם שהבינו כהאחרונים הנ"ל, לעניות דעתי אין הדבר מוכרע בדבריהם.

8. אלא שיש להעיר מעבדך המופיע בפסוק. ששם לכאורה אין הכוונה לעבדים באופן כללי אלא דווקא לעבד שלך. וראה בהקדמת המשנה ברורה לסימן דש הדין בפסוקים מהם נלמד שביתת עבדים. וצריך להתיישב בדבר. על כל פנים לענייננו, מכיון שבבהמתך ובגרך בוודאי יש לומר שמדובר באופן כללי כפי שכתבנו, גם בבנך אפשר לומר כן. אף על פי שלא מוכרח, שאפשר להשוות לעבדך שמדבר דווקא על עבד פרטי וממילא בבן הכוונה לבן הפרטי. ומהא ליכא למשמע מינה.

ולכן נראה לעניות דעתי שיש לנקוט בהגדרת איסור ספייה שכל העושה על דעת אביו או גדול אחר חשוב ספייה ואסור בכל האיסורים ולא דווקא בשבת⁹. ולעניין שבת היה נראה לנקוט שאין הבדל כפי שהארכנו. אך מכיון שאחרונים רבים לא הלכו בדרך הזו, לכאורה יש להחמיר כדבריהם. וצריך להפריש קטן העושה את מלאכת אביו אם מבין שהדבר נח לאביו, גם אם אביו לא עומד עליו ומצווהו (ויעוין בהערה 1).

---

9. והן אמת שבנידון הזה אין הכרח שהאחרונים המחדשים בשבת איסור לא יודו שאיסור ספייה קיים גם בעושה על דעת אביו. אמנם באחיעזר הנ"ל כתב להדיא שעושה על דעת אביו קיים רק בלא תעשה כל מלאכה ולא באיסור ספייה. אמנם האמרי בינה כתב שעושה על דעת גדול יכול להלמד מסברא שכלול באיסור ספייה (ואף שהאמרי בינה לא מחלק בין האיסורים, אולי אחרונים אחרים שמחלקים יסכימו עמו בסברא).

